Gunilla Nathorst

AVIATÖRDRÄKT FRÅN ÅR 1910

Under tjänstgöring vid Tekniska Museet har Fil. stud. Gunilla Nathorst gjort en undersökning av den äldsta svenska flygardräkten.

Numera reflekterar man över huvud taget inte över det fantastiska i att kunna färdas i luften. För endast femtio år sedan var det bara ett fåtal framsynta människor, som trodde på en sådan utveckling.

Tiden från 1900 till 1908 kan betraktas som flygningens egentliga genombrottsperiod. Frankrike stod i centrum med ett flertal skickliga flygare, bl.a. Blériot, som året därpå gjorde sensation genom att flyga över Engelska kanalen. Av den stora allmänheten betraktades dock flygningen ännu så länge som ett nytt och spännande cirkusnummer. Beundran var stor för aviatörerna, som vågade livet i sina osäkra maskiner, och folk gick man ur huse för att beskåda de hisnande luftfärderna, men få tog flygningen på allvar. En, som förstod, att detta nya skulle kunna utvecklas till något stort, var den kände och originelle Friherre Carl Cederström. Han blev det svenska flygets pionjär och som sådan känd under namnet Flygbaronen och beundrad för sin djärva och skickliga flygning.

Carl Cederström var född 1867 i Stockholm. Från år 1895 arrenderade han fädernegården Brunn på Ingarö. Dessförinnan hade han hunnit med åtskilligt. Han hade gått i flera skolor, bl.a. Alnarps lantbruksinstitut, där han avlade sin enda examen utom den som flygare. Han hade varit till sjöss som extra kadett vid flottan, och han hade varit fårhandlare och vissångare i Amerika. År 1905 blev Cederström chef för Aktiebolaget Bil-Bol, en av Sveriges större bilfirmor, startad på hans initiativ.

I september 1909 var Cederström på väg till Paris i bilaffärer. Han passerade Köln, där han fick tillfälle att se en flyguppvisning av Blériot. Cederström hade redan tidigare varit intresserad av flygning, men nu blev han eld och lågor. Han sökte genast upp Blériot, som föreslog att Cederström skulle lära sig konsten i Blériots nystartade flygskola i Pau. På vintern 1909 började Cederström där, och den 24 maj 1910 fick han sitt certifikat, det sjuttiofjärde i världen. Sedan vistades han en tid i Paris för att flyga in en maskin som han beställt av Blériot. I det sambandet utförde han det på den tiden beundrade konststycket att flyga runt Eiffeltornet.

I slutet av juni väntade Cederström i Köpenhamn tillsammans med flera farliga konkurrenter på lämpligt väder för att flyga över Öresund. En stor belöning var utfäst till den som först lyckades. Vinnare blev dansken Svendsen. Cederström fick fel på sitt plan och kunde

»Flygbaronen», Carl Cederström, och hans aviatördräkt från år 1910. Dräkten har via Panoptikon i Stockholm kommit till Tekniska Museet. Foto Olle Ekberg.

Cederström i sitt Blériot aeroplan »Bil-Bol» vid flygning över Ladugårdsgärde i Stockholm år 1910. Samtida tuschteckning, troligen av Caleb Althin. Tekniska Museets arkiv.

inte utföra flygningen förrän den 24 augusti, en dryg månad senare än dansken, men i gengäld dubbelt så fort.

I slutet av september och början av oktober 1910 hölls på Gärdet den första flygveckan i Stockholm. Cederström uppnådde den högsta höjden, 160 meter, med sitt Blériotplan »Bil-Bol». I maj 1911 anordnades en ny flygvecka på samma plats. Cederström flög då en ny maskin, döpt till Nordstjärnan. Med den satte han nytt höjdrekord, denna gång på 740 meter. Under sommaren gav Cederström uppvisningar på olika platser i Sverige och Norge och blev omåttligt populär överallt. Följande år startade han i Malmslätt Sveriges första flygskola och året därpå började han med flygplanstillverkning vid Södertälje Verkstäder.

Den 29 juli 1918 skulle Cederström flyga till Finland med ett plan från Nordiska Aviatikaktiebolaget, vars chef han var sedan 1916. Planet störtade, och Cederström omkom i Ålands hav. Hans flygarbana varade bara i åtta år, men blev ändå av stor betydelse för det svenska flygets utveckling.

I Tekniska Museets samlingar finns en dräkt, som Cederström använde i början av sin flygarbana. Dräkten har tidigare varit utställd på Panoptikon. Den består av jacka, byxor, huva och skor. Jacka och byxor är gjorda hos A. H. Heurlin & Co i Köpenhamn. På byxornas spänntamp sitter en märklapp med Cederströms namn och ett datum, 20.8.10. Kostymen är alltså tillverkad medan Cederström väntade i Köpenhamn för att flyga över Öresund. Huvan kommer från Paris och är liksom jacka och byxor gjord av getskinn. På den tiden fanns ingen speciell flygardräkt. Man använde vanligen sportkostymer, golfbyxor, ollar, vanliga kavajer, sportmössor o.dyl. Carl Cederström var känd för att vara något av en snobb, och denna eleganta, specialbeställda flygkostym av fint skinn jävar inte den uppfattningen.

Kostymen är mörkbrun med ljusa rektangulära fläckar, speciellt på höger fram- och vänster baksida. Den har troligen blivit blekt, då den var utställd på Panoptikon.

Jackan är ganska lång, 64 cm mitt fram, dubbelknäppt, utsvängd i sidorna från midjan och neråt, försedd med skärp och lång ärm. Kragen, som har spetsiga snibbar, kan användas både nervikt och som ståndkrage. Jackan är gjord av två fram- och två bakstycken. Sömmarna sitter ej mitt i sidorna eller på axlarna utan en bit in på ryggsidan. Det finns knapphål på båda slagen, och jackan kan alltså knäp-

pas på vilken sida man vill. Knappar och knapphål är placerade snett utåt uppåt för att följa slagen, som är skurna på detta sätt. Mitt fram på vardera slaget finns en figursöm, som börjar vid halsringningen och är 17,5 cm lång. Knapparna är bruna. På var sida finns fem knappar med 11 cm mellanrum. Den nedersta sitter 19 cm från nederkanten. Runt vardera knappraden går en söm, som bildar en 3 cm bred slå, spetsig i ändarna. Sömmen håller fast en tygförstärkning på jackans insida. Knapphålen är 3,5 cm långa, vågräta och placerade 2 cm från kanten. De tre översta knapp-paren har vid något tillfälle blivit flyttade inåt, det översta 1 cm, nästa 0,7 cm och det tredje 0,5 cm. Detta kan ha blivit gjort vid dräktens montering på Panoptikon. Mitt fram, direkt under kragen, finns hyska och hake. Kragens höjd mitt bak är stående 7 cm, nervikt 4 cm. Snibbarna är 7 cm långa. På kragens undersida finns som fortsättning på vardera snibben en triangel, 5,5×6×5,5 cm, försedd med knapphål. När kragen är nervikt, är triangeln fastknäppt på undersidan. När den används som ståndkrage, knäpps den vänstra triangeln på en knapp, som sitter vid basen av högra kraghalvan, 3,5 cm från kanten. På vardera framstycket, 20 cm från nederkanten, finns en vågrät ficköppning, 16 cm bred och placerad 15,5 cm in på framstycket. Fickorna når ned till kanten. På varje sida finns också en innerficka. Fodret, som är av ljust brungrå bomull, är ganska nött och trasigt på några ställen. Skärpet är 5 cm brett, fodrat med mörkbrunt ylle. Det sitter i hällor i sidorna och knäpps med två knappar. Ärmarna är gjorda av två stycken vardera. Ärmen är isydd, och längden är 60 cm. Vidden nertill är 30 cm. I bakre sömmen, 3 cm från nederkanten, sitter en 6 cm lång tamp med knapphål. Den kan knäppas så att ärmvidden vid handleden minskas 5 cm.

Byxorna, som består av två bakstycken, två framstycken och en linning i två delar, är skurna som ballongbyxor. Deras längd är 115 cm. De nedersta 40 cm av byxbenen är snörda i nedifrån räknat 9 hakar och 5 hål på vardera utsidan. Överkanten bak är snett uppåtlutande från sidorna. Mitt bak finns en liten kilformad utskärning för att ett snyggt och smidigt veck skall bildas, när spänntampen, som sitter 4 cm från kanten, dras åt. Tampen är gjord av mörkbrunt ylle, fodrad med brun bomull. Den är 2,5 cm bred och löper genom två hällor, vardera 10 cm från mittsömmen. Ett vävt firmamärke är fastsytt på tampens baksida. Under firmanamnet står skrivet med märkbläck: »Hr. Baron Cederström 4505 20/8 10». På vardera bak-

stycket finns en snedficka med en 14 cm bred öppning. Fickans djup är 16 cm. Den sitter 7 cm från mittsömmen, 10,5 cm från kanten, och knäpps på en gråbrun knapp med texten »for gentlemen» runt kanten. Knapphålet på fickan är lodrätt och 2 cm långt. Framstycket knäpps på linningen, som är 10 cm bred mitt fram och 23 cm i sidorna. Linningen knäpps mitt fram med tre knappar med texten »A. H. Heurlin & Co, Kjöbenhavn». I sidan är den hopsydd med bakstycket. Framstycket är inte hopsytt med bakstycket tillsammans med linningen utan bildar en lucka från linningen och uppåt. Den knäpps på linningen på dess mellersta knapp och på fyra andra på ömse sidor om mittknappen. Av dessa är två placerade mitt i sidan och två halvvägs mellan sidknapparna och mittlinjen, alla 4,5 cm från överkanten. Byxorna är fodrade med brun bomull utom övre delen av luckan, som är fodrad med brunt ylle.

Huvan, som kommer från firman Au Petit Matelot i Paris, är ljusare än den övriga dräkten. Den är gulbrun till färgen. Själva mössan är gjord av sex trekantiga kilar, som möts uppe på hjässan. Nack- och öronskydden består av två stycken hopsydda mitt bak. Denna nedre del är fastsydd på kalottens nederkant bak och i sidan. Nederdelen fortsätter i vardera sidan direkt i hakband, på vänster sida 14,5 cm långt och 5,5 cm brett längst ner, på höger sida 24 cm långt. Bredden avsmalnar neråt från 4 till 2,5 cm. Längst ner på vänster band finns en hälla längs kanten. Högra bandet drogs genom denna och fästes med någon anordning, som numera saknas, i en liten ring, som sitter ute i kanten på vänster sida, i skarven mellan huvans övre och undre parti. Vid platsen för öronen finns små runda hörhål, 1,5 cm i diameter. Framför vardera hålet sitter en rulle av skinn, 7 cm lång och med 1,5 cm diameter. Mössans foder skiftar i grönt och grått. Fodret i öronlapparna är ganska slitet. I fodrets pannsida är pressat ett stort firmamärke i silver. Namnet, Au Petit Matelot, är insatt i det engelska riksvapnet, en krönt sköld med texten »Honi soit qui mal y pense», omgiven av på höger sida ett lejon och på vänster sida en enhörning med en krona om halsen. Djuren vilar på fladdrande band med texten »Best quality» och »Trade mark». Under vapnet står firmans adress, 27 Av:e de la G:de Armée Paris.

Skorna är gjorda av tre delar, ett framstycke, som är lågt i sidorna och bildar plös mitt fram, och två sidostycken, som är hopsydda mitt bak. Bakkappan är också låg i sidorna och är mitt bak lika hög som plösen. På vardera sidan finns en kilformig något rundad resår, som

har hållit till skon, så att den satt åt om foten. Skorna är fodrade med lejongult filtliknande ylle. Deras längd är 28 cm. Höjden bak är 11 cm från klacken. Klackhöjden är 18 mm. Plösen är 5,5 cm bred. I vardera skosulan finns tre hål, ett större i klacken och två mindre med märken efter något slags beslag i mitten av sulan. De härstammar troligen från utställningen på Panoptikon.

Trots den relativt låga flyghastigheten var det kallt i dåtidens öppna maskiner, men Cederströms väl genomtänkta aviatördräkt bör ha lämnat det skydd mot kylan som behövdes.